

Organisatie keuzevakken

Vrijwel alle pilotscholen zijn gestart met het profielvak. Aan het eind van het derde leerjaar/begin van het vierde leerjaar bieden veel pilotscholen keuzevakken aan. Ook hier worden verschillende modellen gehanteerd:

- Er worden x keuzevakken aangeboden en leerlingen mogen kiezen: SG Beilen in Beilen biedt binnen Z&W, na het verplichte profielvak, 8 keuzevakken aan waaruit leerlingen een keuze kunnen maken, elke nieuwe periode kan er opnieuw een keuze gemaakt worden. Dit proces wordt vier keer herhaald.
- Bij een profielvak zijn een aantal 'arrangementen' ontwikkeld, elk bestaande uit een combinatie van vier door de school gekozen keuzevakken. Een leerling kan een arrangement kiezen en heeft binnen het arrangement geen keuze meer. Het Twents Carmel College uit Oldenzaal heeft bijvoorbeeld op het profielvak HBR twee arrangementen ontwikkeld: front office en back office. Leerlingen kiezen een van de twee arrangementen en krijgen dan een pakket van 4 door de school vastgestelde keuzevakken. Op het profiel PIE heeft de school 4 arrangementen ontwikkeld. De arrangementen zijn tot stand gekomen in overleg met het ROC van Twente, het ROC waar vrijwel alle leerlingen naar doorstromen en gericht op de doorstroom van leerlingen.
- Een combinatie van beide: bijv. 2 keuzevakken staan vast en 2 keuzevakken mogen door de leerlingen zelf gekozen worden uit een door de school bepaald aanbod.
- Een profielvak wordt gevolgd door 4 keuzevakken, de leerling heeft geen keuze. Het Herle College in Heerlen heeft heel bewust voor deze variant gekozen.

Herle College, Heerlen

'Wij stonden op het punt om over te stappen op Techniek breed toen de mogelijkheid zich aandeed om met de pilot nieuwe beroepsgerichte examenprogramma's vmbo mee te doen. We hebben ervoor gekozen de stap te wagen en de profielen PIE, BWI en M&T aan te bieden. Nu hebben we ons vak weer terug', aldus docenten van deze school.

'Met de profielen hebben we ook een nieuw didactisch concept op onze school ingevoerd: oplossingsgericht werken. Leerlingen worden uitgedaagd zelf oplossingen te zoeken voor opdrachten. Dat maakt dat bijv. een bankje dat elke leerling bij BWI moet maken er telkens anders uitziet.

Omdat we zijn overgestapt op nieuwe examenprogramma's en een nieuw onderwijsconcept hebben we er heel bewust voor gekozen leerlingen nu een vaste set van keuzevakken op elk profielvak aan te bieden. Er valt voor hen nog niets te kiezen. Dat doen we om overzicht te houden: rust in het hoofd van docenten zorgt voor rust bij de leerlingen. Op termijn gaan we meer keuzemogelijkheden aanbieden en kunnen er ook profieloverstijgende keuzevakken gekozen worden.

Daarnaast werken we al aan integratie van avo- en beroepsgerichte programma's, zodat het onderwijs voor de leerling meer een samenhangend geheel wordt'.

Zet een stip op de horizon

Voor welke variant van keuzevakken ook gekozen wordt pilotscholen adviseren scholen 'een stip op de horizon' te zetten: bepaal als school waar je naar toe wilt groeien en op welke manier je dat wilt doen. Bied niet 120 keuzevakken in één keer aan!

De keuze voor keuzevakken is op veel pilotscholen tot stand gekomen door te kijken naar de doorstroom van leerlingen. Voor welke opleidingen kiezen leerlingen na het vmbo? Welke keuzevakken passen bij de richtingen waarin de leerlingen doorstromen? Dit zijn vragen die veel pilotscholen zich gesteld hebben en die mede als basis hebben gediend bij het bepalen van het eerste aanbod aan keuzevakken.

Calvijn College, Krabbedijke

Wij dachten dat veel leerlingen uit ons afdeling Motorvoertuigentechniek door stroomden in deze sector. Bij nader onderzoek van de doorstroom bleek dat leerlingen juist vaak niet voor de mobiliteitsbranche kozen. Dit maakt dat we nog eens goed nadenken over de keuzevakken die we straks op ons profiel Mobiliteit en Transport aan willen gaan bieden (de school is gestart met de pilot voor Zorg & welzijn)

Regels rond keuzevakken:

- Voor het aanbieden van keuzevakken is geen licentie nodig. Ook keuzevakken die horen tot een profiel waarvoor een school geen licentie heeft mogen door die school aangeboden worden
- Profielmodulen kunnen als keuzevak aangeboden worden (en worden dan afgesloten met een schoolexamen). Een leerling mag niet meer dan twee profielmodulen uit één profielvak als keuzevak volgen.
- Leerlingen in de gemengde leerweg met 2 twee profielmodulen die niet zijn aangewezen als stof voor het CSPE als keuzevak volgen.

Tijdens regiobijeenkomsten en in vragen die via de website gesteld worden, wordt vaak opgemerkt dat alleen grote scholen veel keuzemogelijkheden kunnen bieden aan hun leerlingen. In de praktijk van de pilotscholen blijkt dit niet het geval te zijn. Ook kleine scholen zien kans leerlingen keuzes te bieden.

Wel zien we verschillen tussen sectoren. In de pilots bieden de scholen die deelnemen aan het profiel Zorg & welzijn veel meer keuzevakken en daarmee keuzemogelijkheden aan hun leerlingen dan bijv. scholen die deelnemen meteen technisch profiel of met Horeca, bakkerij en recreatie. Het profiel E&O zit daar een beetje tussenin. Voor de profielen Groen, MVI en D&P is het, enkel op basis van de eerste 8 maanden van dit schooljaar 2014-15 nog te vroeg om rond aanbod van keuzevakken een eerste conclusie te trekken.

Aandachtspunten bij het kiezen van keuzemogelijkheden:

- Docenten moeten boven de lesstof staan en snel kunnen schakelen of snel een beroep kunnen doen op een collega
- Docenten moeten er vertrouwen in hebben dat leerlingen ook aan het werk zijn als er niet direct toezicht is
- Direct leidinggevenden moeten docenten het vertrouwen geven dat ze kunnen differentiëren in de klas en zo meer keuzevakken aan kunnen bieden
- Het lesrooster moet de mogelijkheid bieden aan leerlingen om meer keuzevakken te volgen.

Twents Carmel College, Oldenzaal

Tijdens een rondleiding door de school zijn drie leerlingen in een hoek van een technieklokaal aan het schilderen. 'Kijk' zegt de docent, 'dit is mogelijk dankzij de nieuwe structuur. Nu kan een beperkt groepje voor het keuzevak schilderen kiezen. In de oude situatie was de afdeling schilderen bij ons op school gesloten omdat er te weinig leerlingen voor waren.'

Profieloverstijgende keuzevakken

De structuur maakt het mogelijk bij profielvak A keuzevakken van profielvak B te volgen, zogenaamde profieloverstijgende keuzevakken. Op dit moment bieden nog niet veel pilotscholen deze mogelijkheid aan hun leerlingen. Wel zeggen veel pilotscholen dat ze dit op termijn willen gaan doen. "Wij zetten de deuren tussen de profielen open, zodra dat kan" zegt 2College in Oisterwijk (waar de scheiding tussen de profielen Z&W en E&O letterlijk een deur is).

"Wij moeten buiten het lesrooster geplaatst worden", zei het Scala College in Alphen aan den Rijn, daarmee bedoelend: de beroepsgerichte programma's moeten, voor meerdere profielen tegelijk, in blokken geroosterd worden, zodat er geen lesuitval plaatsvindt als een leerling van E&O en keuzevak bij Z&W wil volgen. Dit kan door bijv. alle derde jaars leerlingen gelijktijdig hun beroepsgericht programma te laten volgen en op een ander moment alle vierde jaars.

De beslissing of het mogelijk is profieloverstijgende keuzes te maken is een beslissing die niet alleen door docenten genomen kan worden. Deze beslissing heeft consequenties voor de programmering van de beroepsgerichte uren. Voor een lesrooster gemaakt wordt moet eerst beslist worden welke keuzes een school mogelijk wil maken. Nadenken over de organisatie van onderwijs mag niet geblokkeerd worden door roosters.

Ook bij profieloverstijgende keuzevakken hoeft niet alles mogelijk gemaakt te worden. Een docent: 'het programmeren van de keuzevakken lukt nog niet bij ons op school, want de directie wil dat elke leerling alle keuzevakken kan kiezen. Een leerling Z&W moet dus ook een keuzevak laten kunnen kiezen.'

In de praktijk zal dit misschien een enkele keer voorkomen. Een school moet afwegen of ze elke individuele keuze op voorhand mogelijk wil maken of een oplossing gaat bedenken als een keer een leerling iets wil wat waar de organisatie op dat moment niet in voorziet.

Regionaal ontwikkelde keuzevakken

Scholen hebben de mogelijkheid zelf keuzevakken te ontwikkelen. Voor het eerste pilotcohort heeft maar een beperkt aantal scholen van deze mogelijkheid gebruik gemaakt.

School	Profiel	Naam keuzevak
Nuborgh College Oostenlicht, Elburg	M&T	<ul style="list-style-type: none"> Fietstechniek 2 Gemotoriseerde tweewielers 2
Teylingen College KTS, Voorhout	PIE	<ul style="list-style-type: none"> Verspanen 2 Woonhuisbeveiliging
	HBR	<ul style="list-style-type: none"> Productie en Verkoop Broodbakken 2 Banketbakken 2
	BWI	<ul style="list-style-type: none"> Metselen 2
Twents Carmel College, Oldenzaal	E&O en HBR	<ul style="list-style-type: none"> Buitenschools leren in de regio. Dit keuzevak is voor het schooljaar 2014-2015 goedgekeurd, maar kan daarna niet meer aangeboden worden, omdat buitenschools leren een didactische werkvorm is en geen onderwijsinhoud.

Teylingen College KTS, Voorhout

KTS Teylingen doet met alle beroepsgerichte vakken die ze in huis hebben mee aan de pilots. De school biedt de profielen PIE, BWI en HBR aan.

Door de nieuwe structuur bieden de programma's c.q. het profielvak veel minder diepgang dan de traditionele afdelingsvakken. Dit kan opgeheven worden door de keuzevakken slim in te richten.

KTS Teylingen heeft zelf de keuzevakken gedetailleerd uitgewerkt. Zodat voor het MBO duidelijk is wat leerlingen precies leren. Daarnaast heeft de school, samen met het MBO, keuzevakken ontwikkeld:

- Bij PIE: woonhuisbeveiliging en verspanende technieken
- Bij HBR: verkoop van producten, broodbakken 2 en banketbakken 2
- Bij BWI: metselen 2

Alle leerlingen moeten een van deze keuzevakken volgen, afhankelijk van het profiel dat ze volgen.

KTS Teylingen heeft de inhoud van de keuzevakken samen met het MBO ontwikkeld op basis van de kwalificatiedossiers die in het MBO gebruikt worden. Met succes afgeronde keuzevakken bieden een voorsprong in het MBO.

Ook niet pilotscholen ontwikkelen zelf keuzevakken. In Brabant wordt gewerkt aan keuzevakken waarin leerlingen kennis maken met Topsectoren die van belang zijn in die regio. In de Achterhoek, rond het Graafschap College werken vmbo's en mbo samen aan keuzevakken die de doorstroom naar het mbo bevorderen. Daarnaast werken individuele vmbo-scholen aan keuzevakken specifiek gericht op hun regio en/of leerlingen.

Voor de ontwikkeling van regionale beroepsgerichte keuzevakken zijn een format en criteria ontwikkeld. De eerste versie hiervan is voorgelegd aan koppels van vmbo- en mbo-scholen die al aan de slag waren met het zelf ontwikkelen van keuzevakken. Op basis van hun commentaar zijn de criteria waaraan een regionaal keuzevak moet voldoen bijgesteld. Het project heeft hier opgetrokken samen met de MBO Raad. Sinds april 2015 kunnen organisaties hun voorstellen voor regionaal ontwikkelde keuzevakken indienen bij de regiegroep, zie www.vernieuwingvmbo.nl/regionaal-keuzevakken-ontwikkelen.

Stage/buitenschools leren hoort bij het onderwijsprogramma

Scholen maken onderwijs. Uitgangspunt vormen onder andere de examenprogramma's, maar scholen kiezen zelf, op basis van hun pedagogisch didactische visie hoe ze hun onderwijs vorm geven. Daarbij kan gebruik gemaakt worden van leren in de praktijk. Veel vmbo's bieden leerlingen deze mogelijkheid, maar er is geen sprake van een verplichte stage of BPV zoals in het MBO.

Buitenschools leren is een belangrijk onderdeel van de beroepsvoorbereiding van leerlingen, daarover is iedereen het eens. Tijdens buitenschoolse opdrachten doen leerlingen ervaringen op die erg belangrijk zijn in hun LOB-proces, die bijdragen aan het maken van keuzes. Stage/buitenschools leren in het vmbo is niet verplicht en wordt dat ook niet. In het vmbo wordt stage/buitenschools leren gezien als een didactische werkvorm. Een keuzevak kan dan ook niet alleen bestaan uit 'stage'. Stage-uren kunnen wel meetellen in de beroepsgerichte uren. Een keuzevak kan ook uit binnen- en buitenschoolse activiteiten bestaan, maar moet wel inhoud hebben en niet alleen bestaan uit: 'leren werken' of 'ontwikkelen van een beroepshouding'.

Veel pilotscholen laten leerlingen in de derde klas twee weken stage lopen in de richting van hun profielvak om zo te ervaren hoe het is om in die richting te werken.

Nog een keer Teylingen College KTS, Voorhout

Leerlingen PIE maken een onderdeel van een opdracht van het beroepsgerichte profielvak in een bedrijf. Dit onderdeel is essentieel, zonder dit onderdeel kan de opdracht niet gemaakt worden.

In het bedrijf weet de begeleider precies wanneer welke leerling komt en wat hij moet doen.

De leerling maakt op deze manier kennis met het bedrijf, werkt met machines, krijgt begeleiding van een vakman en komt met het gemaakte onderdeel weer naar school om verder te werken. Op deze manier wordt niet alleen een vakvaardigheid geoefend, maar wordt er ook gewerkt aan LOB.

Uiteraard wordt er op school, tijdens LOB-activiteiten, teruggekeken op het bedrijfsbezoek.

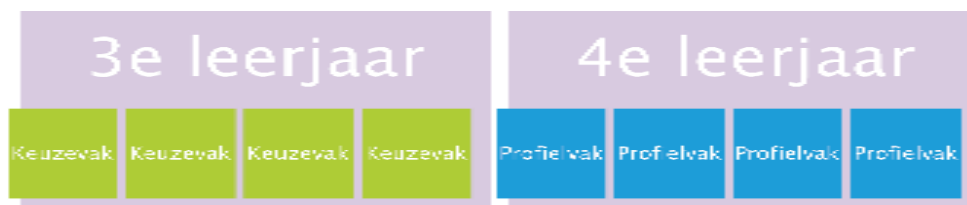
Een aantal scholen kent ook een stage in het vierde leerjaar. Sommige scholen hebben deze laatste stage afgeschaft omdat hij, in hun visie, niet meer past bij het door hun ontwikkelde onderwijsprogramma. Vaak hebben deze scholen aan de keuzevakken buitenschools opdrachten gekoppeld.

Eerst keuzevakken dan profielvak

In principe kan een school er voor kiezen eerst keuzevakken aan te bieden en leerlingen daarna een profielvak te laten kiezen. In de praktijk blijkt het lastig te zijn als aan het begin van het derde leerjaar nog voor verschillende profielen gekozen kan worden, omdat dan ook de profielgebonden algemeen vormende vakken (nu nog: sectorvakken) nog niet vaststaan. Het maakt veel uit of een leerling uiteindelijk examen doet in het profiel BWI (waar wiskunde en natuurkunde profielgebonden vakken zijn) of E&O (waar Economie en Frans, Duits of wiskunde profielgebonden vakken zijn). De meeste scholen zijn niet in staat de keuze open te laten en alle profielgebonden vakken in het derde leerjaar aan te bieden.

Voor de gemengde leerweg (waar leerlingen in drie avo-vakken examen doen) lijkt het omdraaien van profielvak en keuzevakken wel mogelijk te zijn. Door drie verplichte avo-vakken, en soms, in de derde, nog een extra vak, kan de keuze voor verschillende profielen uit verschillende sectoren open gehouden worden. Voor de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg is dit lastig, de school moet dan altijd in de derde klas tenminste één profielgebonden vak extra aanbieden en alle leerlingen verplicht wiskunde laten volgen.

Deze organisatievariant komt in de praktijk van de pilotscholen op dit moment niet voor.

Een afgeleide vorm komt wel voor: het open laten van de keuze voor een profiel binnen een sector.

Vechtdal College, Hardenberg

In het derde leerjaar starten alle leerlingen in een profielvak (de keuze is in het tweede leerjaar gemaakt). Alle

leerlingen die de profielen BWI, M&T en PIE volgen krijgen gelijktijdig les in één grote praktijkruimte. In het eerste pilotjaar, 2013-2014, volgden 80 leerlingen op hetzelfde moment onderwijs. In het schooljaar 2014-2015 is dit in de derde klas opgelopen tot 120. Dit kan nog net, meer leerlingen passen er gelijktijdig niet in het lokaal.

Een voordeel van gelijktijdig les in één grote praktijkruimte is dat leerlingen die bijvoorbeeld het profielvak PIE volgen zien waar hun medeleerlingen bij BWI aan werken. Mocht blijken dat een leerling in plaats van PIE toch liever BWI zou willen volgen, dan biedt de school deze mogelijkheid. De leerling kan switchen tot na de tweede profielmodule. Alleen leerlingen die gemotiveerd aan kunnen geven waarom ze willen switchen (LOB-gesprek) krijgen die mogelijkheid. De profielmodulen die de betreffende leerling al heeft gevolgd worden afgesloten met een schoolexamen en gelden voor die leerling als keuzevakken. De leerling doet uiteindelijk examen in het profielvak waarvan hij alle vier de modules heeft gevolgd.

In het eerste leerjaar hebben ongeveer 20 leerlingen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om te switchen. Docenten geven aan dat dit belastend is, omdat er telkens nieuwe leerlingen aansluiten en zij de basisbeginselen binnen het profiel moeten leren (welke gereedschappen gebruiken we, hoe gaan we daarmee om, enz.) maar dit nadeel weegt niet op tegen het voordeel dat leerlingen het profiel van hun keus kunnen volgen: dit motiveert leerlingen.

Begeleiden bij het maken van keuzes

Alle pilotscholen begeleiden hun leerlingen bij het maken van keuzes. Soms in de vorm van gesprekken, soms ook op andere manieren, bijvoorbeeld:

- Door workshops te geven rond keuzevakken, zodat leerlingen weten wat een keuzevak inhoudt
- Door presentaties te geven rond keuzevakken
- Door leerlingen aan elkaar te laten vertellen wat een keuzevak inhoudt

De keuze voor keuzevakken komt ook op verschillende manieren tot stand:

- Door leerlingen te laten solliciteren naar een keuzevak, waarin ze in een sollicitatiebrief (onderdeel van Nederlands) moeten motiveren waarom ze een keuzevak willen gaan volgen
- Door leerlingen aan het eind van het derde leerjaar vier keuzevakken te laten kiezen of door na elke periode opnieuw de mogelijkheid te bieden een keuze te maken
- Door leerlingen een voorkeur aan te laten geven 1, 2 en 3. De docent bepaald dan welke leerling welke keuzevak volgt.
- Door met de leerling en diens ouders te bespreken welk(e) keuzevak(ken) het beste gekozen kunnen worden.

Veel scholen geven aan dat ze het nog wel lastig vinden om leerlingen te begeleiden bij het maken van deze keuzes. Een vraag waar veel scholen tegenaan lopen is: Wat doe je als een leerling met een vriendje of vriendinnetje mee kiest en niet zijn eigen weg volgt? Antwoord van een van de pilotscholen: leerling X koos net als zijn vriendinnetje voor het keuzevak haarverzorging. Hij kwam er snel achter dat dit niets voor hem is, maar moet het keuzevak wel afmaken en een goed cijfer halen, dat komt immers op zijn cijferlijst. Hij laat het wel uit zijn hoofd een volgende keer weer hetzelfde te kiezen als een vriendje of vriendinnetje.